

Súčasná orientácia najvyšších stranických a štátnych orgánov na intenzifikáciu národného hospodárstva a zvyšovanie produktivity práce, na urýchlenie vedeckotechnického pokroku, je v bezprostrednej návaznosti na priamu starostlivosť o ľudský faktor, o sociálne súvislosti týchto procesov. Materiály 8. zasadania ÚV KSČ schválené v júni 1983 nie náhodou pripomenuli, že „Naša strana si vždy vysoko vážila vedcov a technikov, oceňovala ich prácu pre spoločnosť a vytvárala podmienky pre rozvoj talentov. O to väčšiu pozornosť musíme vedeckotechnickej inteligencii, najmä mladým talentom, venovať v podmienkach uskutočňovania intenzifikácie národného hospodárstva“ [Materiály 1983 : 45—46]. V duchu podobných prístupov sa nieslo i 10. zasadanie ÚV KSČ v apríli 1984.

V rámci príprav podkladových materiálov pre decizné orgány boli Ústavy pre výskum verejnej mienky pri FSÚ a SSÚ požiadané, aby skúmali názory tvorivej vedeckotechnickej inteligencie. (1)

Pre účely tohto výskumu bola tvorivá vedeckotechnická inteligencia charakterizovaná ako skupina ľudí, ktorá sa vo svojej pracovnej činnosti zaoberá rozvojom vedy a techniky na úrovni podniku a jej aplikáciou vo výrobe, tvorivou činnosťou spojenou s využívaním poznatkov vedy a techniky pre výrobný proces a vo výrobnom procese. Základné formy jej profesionálnej pracovnej aktivity sú tak späté s výskumnými, vývojovými, konštruktérskymi, projektantskými, normovacími a technologickými činnosťami.

Prostredníctvom individuálneho vyplňovania dotazníkov v skupinách sa zisťovali výpovede 1575 pracovníkov predvýrobných útvarov desiatich popredných podnikov strojárského a elektrotechnického priemyslu. (2)

Súčasnou súboru pracovníkov predvýrobných etáp bolo tiež 400 respondentov do 35 rokov. Zloženie skupiny mladých vedeckotechnických pracovníkov prevyšovalo z hľadiska vzdelanostnej úrovne súčasné požiadavky na podiel zamestnancov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním medzi duševnými pracovníkmi, technickými pracovníkmi i pracovníkmi školstva, kultúry, zdravotníctva a ostatnými pracovníkmi nevýrobnej sféry. (3) S vyššou vzdelanostnou štruktúrou sa môže vykázať jedine kategória pracovníkov vedy, výskumu a vývoja. Už samotná táto skutočnosť vyvolala sústredený záujem výskumného tímu o názory vybraného súboru pracovníkov. Výskum si kládol za cieľ získať poznatky o okolnostiach vstupu vedeckotechnickej inteligencie do procesu realizácie vedy a techniky. na pozadí vzťahov výroby a jej predvýrobnej etapy. *Orientoval sa predovšetkým na objasnenie ľudských súvislostí tohto*

(1) Podmienkou výberu pracovníkov do skupiny tvorivej vedeckotechnickej inteligencie podniku bolo zaradenie v kvalifikačnej triede T9 a prax dlhšia ako 6 mesiacov v predvýrobných útvaroch podnikov.

(2) Súbor podnikov tvorili: Adast Adamov, TOS Hostivař, Agrozet Jičín, Tesla Piešťany, Považske strojárne Považská Bystrica, Škoda Plzeň, ČZM Strakonice, Elitex Ústí n. O., TOS Varnsdorf, Tesla Valašské Meziříččí; opytovanie prebiehalo v marci 1984.

procesu. Dotkol sa aj takých aspektov, ako je utváranie, úroveň vedeckotechnického myslenia v návaznosti na ekonomické a politicko-ideologické vedomie.

Obecný predpoklad, ktorý bol spojený so skutočnosťou, že ľudský činiteľ je vo vedeckotechnickom pokroku rozhodujúcim, hlavným zdrojom i kľúčovým subjektom procesov spojených s prípravou, realizáciou i využitím rozvoja vedy a techniky, sa premietal do formulácie jednotlivých výskumných problémov.

Prvotná úloha subjektívneho činiteľa sa premietla napr. do vzťahu kolektívov k práci, do oceňovania vykonávanej práce, do okolností podmieňujúcich či brzdiacich socialistickú súťaž atď. Zvolená téma umožnila začleniť do výskumného nástroja indikátory s viacmenej sociologickým charakterom prekračujúcim oblasť verejnej mienky, teda také, ktoré vypovedali o určitých sociálnych väzbách vedeckotechnického procesu.

Prvý výskumný zámer bol spojený s hodnotením predpokladov, ktoré v kolektíve podmieňujú rozvoj vedy a techniky. Mladí respondenti vo svojej väčšine zhodne konštatovali, že časť kolektívu tvorivo prispieva k vytváraniu špičkových výrobkov a k modernizácii technológie (75 %). Konkrétne predpoklady kolektívu prejavujúce sa v súvislosti s rozvojom vedy a techniky sme operacionalizovali ako *pracovné zaujatie, tvorivú schopnosť a ochotu niesť riziko pri navrhovaní alebo realizácii progresívnych riešení*.

Pracovné zaujatie bolo charakteristické v kolektívoch pre všetkých alebo pre väčšiu časť podľa 70 % respondentov. Tvorivú schopnosť prisúdilo väčšine spolupracovníkov 61 % a ochotu niesť riziko 27 % opýtaných. Pozitívne hodnotenie a dôvera v pracovný kolektív sa odrážala aj v inej rovine. Názory a námety, ktoré súviseli s urýchleným uplatnením nových poznatkov v podnikoch, vyslovili opýtaní najčastejšie v kolektíve spolupracovníkov (96 %) a v individuálnych rozhovoroch s vedúcim (88 %). Na výrobných poradách boli podobné diskusné námety vyslovené menej často (50 %). (4)

Prístupy tvorivých pracovníkov k rozvoju vedy a techniky sa v konkrétnych podmienkach premietli i v ďalších súvislostiach. K riešeniu problémov spojených s presadzovaním nových poznatkov sa približne, podľa tretiny opýtaných (35 %) prístupuje otvorene a kriticky; dve tretiny uviedli iné, menej vhodné spôsoby diskusií. Pri hodnotení ohlasu na vyriešený vynález alebo podaný zlepšovací návrh sa 39 % mladých respondentov vyjadrilo tak, že väčšinou podobná situácia vyvoláva uznanie a ocenenie spolupracovníkov a motivuje k rovnakému úsiliu. Naproti tomu 45 % respondentov zostáva opätne stanovisko. Podľa nich sa podobná situácia nestretáva so žiadnym ohlasom.

Ak zhrnieme predchádzajúce zistenie, väčšina respondentov vo svojich odpovediach týkajúcich sa spolupracovníkov pozitívne hodnotí odborné i pracovné predpoklady kolektívov. Tvorivá atmosféra však nie je takto kladne ocenená.

Výskum sa programovo orientoval i na zisťovanie osobných momentov, ktoré spravidla vedú pracovníkov predvýrobných etáp k vytváraniu špičkových výrobkov, modernej technológie. 69 % respondentov usudzuje, že je to pracovné zaujatie, iniciatíva, vzťah k podniku, k celospoločenským záujmom, snaha vytvoriť niečo nové, vyniknúť, uplatniť kvalifikáciu. 16 % uvádza ako najčastej-

(3) V súbore mladých respondentov bolo 44 % pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním. V kategóriach duševných pracovníkov je požadované vysokoškolské vzdelanie u 24 % zamestnancov, medzi technickými pracovníkmi u 32 %, v školstve, vede, kultúre, zdravotníctve 43 % pracovníkov (Štatistická ročenka 1984 : 207).

(4) Ďalšie zistenie súvislosti ukázali, že na výrobných poradách vyslovujú námety predovšetkým starší a skúsenejší pracovníci. Súčasne z tohto i iných výskumov ÚVVM vyplýva, že výrobné porady sú miestom pre diskusie najmä o spoločných problémoch spojených s riadením a organizáciou práce.

Tabuľka 1. Názory mladých pracovníkov na opatrení k zvýšeniu kvality práce predvýrobných útvarov

Zlepšenie organizácie práce, plánovitosti, koncepcnosti pri zadávaní úloh	27 %
Dodržiavanie princípu zásluhovosti, spravodlivého odmeňovania a oceňovania pracovníkov	20 %
Rýchlejšie zavedenie výsledkov práce do výroby, výraznejšia podpora činnosti predvýrobných útvarov	17 %
Lepšie materiálové a priestorové vybavenie	11 %
Zlepšenie zloženia pracovných kolektívov predvýrobných útvarov	7 %
Zvýšenie informovanosti tvorivých pracovníkov	5 %

ší motiv hmotný záujem. Výsledky naznačili, že sociálne efekty obsahu a charakteru tvorivej práce sú podmienené blízkym osobným vzťahom k samotnej práci, k podniku, k spoločnosti.

S touto skutočnosťou súviseli tiež údaje získané pri zisťovaní názorov na opatrenia, ktoré by viedli k zvýšeniu kvality práce kolektívu. Údaje uvedieme v tabuľke 1.

K okolnostiam podmieňujúcim urýchlené zavádzanie vedy a techniky, ktoré nebolo možné ignorovať, patrila informovanosť mladých pracovníkov o úrovni výroby. Výsledky ukázali, že podľa výpovedí malo k dispozícii informácie o realizácii vlastnej produkcie na domácom a zahraničnom trhu 70 % opýtaných. Menej priaznivá situácia bola v informovanosti o konkurenčných zahraničných výrobkoch. O parametroch špičkovej produkcie neboli podľa vlastného vyjadrenia informované tri štvrtiny mladých pracovníkov. Časť respondentov tiež uviedla, že nemá informácie o pozitívnych zmenách, ktoré sa uskutočňujú v podnikoch v oblasti úspor palív, energie, vo zvyšovaní vývozných schopností a zlepšovaní parametrov výrobkov.

Výsledky nášho zisťovania potvrdzujú i skutočnosť, že vedeckotechnický rozvoj je bezprostredne spojený s pracovnou iniciatívou a socialistickým súťažením. Štyri pätiny mladých tvorivých pracovníkov zo skúmaných kolektívov pozitívne ocenili medzi konkrétnymi formami socialistickej iniciatívy vynálezecké a zlepšovateľské hnutie. Činnosť komplexných brigád hodnotila priaznivo polovica opýtaných.

Ako ukázali výsledky, kým členmi brigád socialistickej práce je 76 % opýtaných, do vynálezeckého a zlepšovateľského hnutia sa zapojuje 48 % respondentov a do komplexných racionalizačných brigád len 19 % mladých pracovníkov z predvýrobných etáp.

Mladá vedeckotechnická inteligencia sa vyjadrovala i k pozitívnym faktorom podmieňujúcim pracovnú iniciatívu. Stimulujúci vplyv spravodlivého hmotného i morálneho hodnotenia jednotlivých pracovných kolektívov uviedlo 40 % respondentov. Druhá najčastejšia odpoveď, ktorá charakterizovala priaznivý účinok na iniciatívu, sa týkala dobrých súdružských vzťahov, vzájomného porozumenia a dobrej kolektívnej pohody (14 %). Tretia skupina zdôraznila iniciujúci účinok dobrého postoja k práci, zaujatia pre obor, morálnych vlastností pracovníkov (9 %). Posledná skupina pripomenula dopad pracovného prostredia (8 %), včasného a presného zadania úloh (6 %) a príkladnosti vedúcich pracovníkov (5 %).

Z uvedených údajov je zrejmé, že v štruktúre motivujúcich činiteľov mladej vedeckotechnickej inteligencie dominujú také faktory, ktoré korešpondujú s cieľmi a zásadami socialistického súťaženia.

Respondenti sa kriticky vyjadrovali k bariéram pracovnej iniciatívy. Medzi rozhodujúce bariéry zaradili: nedostatočné finančné a morálne ocenenie ini-

ciatívy, momenty formálnosti v socialistickej súťaži a nadmernú administratívu, ktorá z toho vyplývala. Stojí za pozornosť, že malú podporu iniciatívy, u vedúceho a nezáujem spolupracovníkov o socialistickú súťaž pokladá za bariéru každý piaty opýtaný.

Aktivitu jednotlivých subjektov vedeckotechnického rozvoja hodnotili respondenti v súvislosti s uplatňovaním progresívnych poznatkov. Účastníci výskumu najčastejšie uvádzali, že návrhy na progresívne technické riešenia presadzujú predovšetkým ich spolupracovníci, vedenie predvýrobných útvarov a už menej vedenie podnikov.

Informáciu o aktivite subjektov vedeckotechnického rozvoja dopĺňujú názory na rýchlость zavádzania získaných výstupov predvýrobných etáp do výroby. Rýchle uvedenie riešení do výrobného procesu konštatovala približne tretina opýtaných (38 %) a dve tretiny uviedli väčšie či menšie výhrady k rýchlosti tohto procesu. Pozitívne ocenenie uplatňovania progresívnych poznatkov zaznelo v tých kolektívoch, kde existuje priama náväznosť predvýrobných útvarov na výrobu a kde sú zainteresovaní pracovníci všetkých častí podniku.

V podobnom duchu je hodnotený i postup inovovania produkcie konkrétnych výrobných programov. V súbore vedeckotechnickej inteligencie zavádzanie inovovaných výrobkov do výroby posudzovalo ako rýchle 19 % opýtaných.

Pri rozbere problémov, ktoré sa vyskytujú pri realizácii progresívnych riešení, viac ako tri štvrtiny mladých pracovníkov považujú za typické využívanie pracovníkov predvýrobných útvarov pri doháňaní plánu vo výrobe, šturmovanie a náhľené plnenie termínov. Šesťdesiat percent uviedlo nedostatky v materiálnej technickej zabezpečení a malú právomoc najnižších článkov riadenia. Uvedené oblasti, v ktorých skúmaní pracovníci poukázali na najväčšie nedostatky, rezervy, patrili v rozhodujúcej miere do kompetencie na úrovni vedúcich pracovníkov v podnikoch.

Výskum bol orientovaný aj na identifikáciu hľadísk, ktoré sa preferujú pri zadávaní a vyhodnocovaní úloh. Názory respondentov naznačili, že pri ukončení prác na príprave výrobkov, modernizácii technológie boli najviac akcentované čiastkové zlepšenia a dosiahnutiu špičkových parametrov sa venovala menšia pozornosť. Zároveň sa ukázalo, že pri zadávaní jednotlivých riešení tvorivým pracovníkom sa požiadavky na inovované technické a ekonomické parametre výrobkov akcentovali výraznejšie, ako sa potom brali do úvahy pri hodnotení.

V komplexe faktorov ocenenia výsledkov práce malo svoje miesto i posúdenie mzdovej diferenciacie. Len pätina vedeckotechnických pracovníkov sa domnieva, že sú zvýhodňovaní tí, ktorí prispievajú k vytváraniu špičkových výrobkov, a postihovaní tí, ktorí neodovzdávajú kvalitnú prácu. Najviac nespokojnosti prejavili vysokoškolsky vzdelaní respondenti.

Pri oceňovaní najlepšieho výkonu z celého súboru len približne polovica respondentov uviedla jednotlivcov alebo tú časť kolektívu, ktorá sa najviac podieľa na výsledkoch predvýrobných útvarov. Ďalšia časť nedokázala hodnotiť túto skutočnosť. Údaje signalizujú, že konkrétne a diferencované hodnotenie odvedeného výkonu nie je vžitá ani medzi väčšinou vedúcich pracovníkov ani radových zamestnancov.

Popri rôznych okolnostiach pracovného procesu sme tiež zisťovali názory na povahu práce, na to, čo vedeckotechnickí pracovníci vykonávajú. I keď sa opýtaní vo svojej väčšine vyslovovali k niektorým skutočnosťami kriticky, úplne nespokojných alebo nespokojných s charakterom práce bolo 15 % opýtaných. 27 % respondentov bolo spokojných napolovicu a 58 % uviedlo spokojnosť alebo

úplnú spokojnosť. K podobným výsledkom dospeli aj iné výskumy mládeže. (5)

Zisťovanie ukázalo, že *prevažná väčšina mladej vedeckotechnickej inteligencie v skúmaných podnikoch má záujem o dianie v spoločnosti, o svoju profesiu* a prejavuje snahu prispieť k rýchlejšiemu uplatneniu vedy a techniky. Aj medzi vedeckotechnickou inteligenciou sa potvrdilo, že čím je obsah práce bohatší, práca kvalifikovanejšia, tým výraznejšie sama povaha činnosti podnecuje záujem o špičkový výkon [Filipcová 1984 : 393].

Výskum opäť priniesol známe poznatky. Celkove boli mladší pracovníci kritickejší v porovnaní so staršími respondentmi. V súvislosti s konkrétnou situáciou mohli byť tieto vyjadrenia predovšetkým výrazom snahy pomôcť urýchliť realizáciu vedeckotechnických poznatkov.

Skupiny vedeckotechnickej inteligencie predstavujú kolektívy, v ktorých mladá generácia disponuje s vyššou úrovňou vzdelania v porovnaní s pracovníkmi na väčšine úsekov života spoločnosti. Mladí ľudia, nedávni absolventi vysokých a stredných škôl majú zákonite vyššie nároky na obsah a organizáciu vykonávanej práce, ako ich starší kolegovia. S touto skutočnosťou súvisí i fakt, že aktivitu mladej inteligencie v predvýrobných útvaroch podporuje presadzovanie progresívnych technických riešení vo výrobe a orientácia socialistickej súťaže na zlepšovanie kvalitatívnych parametrov výrobkov.

Ďalší rast pracovnej a spoločenskej angažovanosti vedeckotechnickej inteligencie môže do značnej miery ovplyvniť vyššia informovanosť o technických novinkách, skvalitnenie plánovania, riadenia a hodnotenia, ktoré je v kompetencii vedenia podnikov a útvarov technického rozvoja.

Názory skúmaného súboru mladej vedeckotechnickej inteligencie naznačujú problémy, ktoré sa budú pri zavádzaní vedy a techniky v podmienkach podnikov v záujme urýchleného uplatnenia vedeckotechnických poznatkov riešiť, a ukazujú na rezervy v hospodárení so skúsenostným a poznatkovým potenciálom pracovníkov.

Výsledky naznačili, že za predpokladu základného materiálového a priestorového vybavenia je *jedným z prvotných zdrojov urýchleného zavádzania poznatkov oblasť sociálne-ludských súvislostí v systéme riadiacich orgánov, pracovných kolektívov, teda na každej jednotlivej úrovni organizačnej štruktúry podnikov.*

Literatúra

- Filipcová, B.: *Perspektivy způsobu života a intenzifikace společenského vývoje*. Sociológia 1984, č. 4, s. 393.
Materiály 8. zasedání ÚV KSČ. Praha, Svoboda 1983, s. 45—46.
Statistická ročenka ČSSR 1984. Praha, SNTL-Alfa 1984, s. 207.
Vítečková, J. — Hudeček, J.: *Začleňování mládeže do pracovního procesu*. Sociologický časopis 1984, č. 5, s. 496.

---

(5) Podľa výskumu životných dráh mládeže bolo takmer 60 % mladých pracovníkov so svojou doterajšou prácou v zásade spokojných a desať percent sa označilo za nespokojných (Vítečková, Hudeček 1984 : 469).